

— שאילתות ותשובות (בן-מאיר, ברזילי); הודעת הממשלה על מיוזג עדות (ברזילי, אשכול) —

קיים חשש להעלאת המחירים. נביא בכל אופן את הבעיה לפני הוועדה הבינ'משרדית לעניני קולנוע.

(ב) כן, במידת האפשרות.

הי"ר י. ברזילי;

אני מודה על התשובות.

ג. הודעת הממשלה על מיוזג עדות

נעקרו קהילות שלמות, שבטים שלמים, בתי-אב ומשפחות, ונטענו מחודש במולדת. הקימונו קהילות חדשות לנחמנו על הקהילות שנעקרו מגוף העם בשנות השואה. הדבר חייב מטאמורפוזה של ציבור ומטאמורפוזה של בני-אדם. כשם שנבנית כאן קהילה שחיה את חייה בשולי חברה זרה ובסדקיה, כך נוצר כאן אדם בונה המפרנס בעמלו את המדינה הזאת על חורבותיו של איש-ביניים, "איש אוויר" המפורסם, מן הגיטו ומן ה"מלח", המנותק מאדמת ארץ מושבו. אמרתי: "נבנה על חורבותיו", אבל בעצם גם מכוח המשכיותם של ערכי תרבות ושל כוחות חיות יהודיים שהביאו עמם. הם שרידי קהילות בעולם הביאו עמם ערכי תרבות במובן הרחב ביותר, מכלול יחסים בין אדם לחברו ובין אדם לקהילה. העולים הביאו את ההווה, אפשר לומר "שולחן ערוך" או "אורח חיים" מכל הבחינות, כפי שנתגבש במשך עשרות ומאות בשנים; דבר זה חייב אותנו להימנע מלשבור דפוסיים היסטוריים מרוב להיטות של מיוזג, לפני שנוצרו דפוסיים חדשים.

חלקה הגדול של העליה הלך להקים ערים חדשות — אם אינני טועה, 28% או קרוב ל-30% ערים חדשות — ולמלא את הקיימות. כאן נמצא את מאות האלפים, כשהם פזורים בערים ובעיירות האלה שהזכרתי. ננקוט רק דוגמה אחת: נשורה לנגדנו את באר-שבע ואת גידולה הכבירה. מעיירת מרכז זעירה לבדואים התפתחה היא לכרך מרכזי בנגב המת-אכלס. באר-שבע שמתנה, אם אינני טועה, 60,000 איש כבר לפני שנה — עכשיו בוודאי יותר — גדלה פי שבע ויותר במשך ארבע-עשרה שנה.

אזכור, כי לפני שנים, לפני היות זרם העליה הגדול, נהגתי לומר באסיפות פועלים עירוניים ותיקים: "נהג ימים באים ובין כל שניים מכם יישב איש שלישי חדש מן העיר-לים החדשים". עתה יושב הוותיק האחד בין שני חדשים, אם לא למעלה מזה. התעסקה היא אחד הסולמות החשובים ביותר לקידום חברתי של העולים. ערכו של מסלול ההתקדמות הזה עולה עם המעבר מעבודות דחק למקצועות יצרניים. רק לפני שבע שנים בערך הועסקו כמעט שליש מפועלי עיירות הפיתוח או ערי הפיתוח בעבודות יזומות, וכבר לפני שלוש שנים פחות מן, 5%, וכיום אולי אף זה לא. קשה למדוד את המצב כיום אפילו באחוזים בודדים. במקביל חל המעבר מעבודה בלתי-מקצועית למקצועית, מעבודות עראי לעבודות קבע. רבים מן העובדים הבלתי-מאומנים מלפני כמה שנים הם כיום מנהלים ענפים, אם לא למעלה מזה. על כל פועל תעשייה שהיה בארץ לפני קום המדינה נוספו שני עובדים חדשים בתעשייה. אני מסב את תשומת-לבכם לעובדה מאלפת, שכמחצית מ-50 אלף חברים בוועדי עובדים ובוועדי פועלים הם עולים חדשים וחלק ניכר מהם מארצות אסיה ואפריקה. בערי פיתוח בעיקר, גוברת שתפתום של העולים בנשיאה באחריות במסודות ההסתדרות המקומיים.

בוודאי, עוד יש מה לעשות, ואולי לעשות הרבה, בשטח זה. בדרך הטבע, חודרים עולים חדשים, תחילה יח-

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

(א) בהצגות יומיות רצופות (non stop) אנשים נכנסים ויוצאים גם באמצע ההצגה. אין אפשרות לסמן את המיקומות, מכיוון שהכרטיסים נמכרים ואנשים נכנסים ויוצאים. אשר להצגות יומיות רגילות, יש בדרך כלל מחיר אחיד וזול יותר מאשר בהצגות ערב. אם נחייב סימון המקומות,

הי"ר י. ברזילי:

אנו עוברים לסעיף י"ב של סדר-היום: הודעת הממשלה על מיוזג עדות. רשות הדיבור לראש הממשלה.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

אדוני הוישבראש, חברי הכנסת. הייתי מכנה את דברי בשם "המצב החברתי", אבל כבר מקובל לדבר על נושא זה כעל מיוזג עדות.

עם קום המדינה היינו כאן בארץ קצת יותר משישים ירובא. מאז קלטנו עולים בערך כפליים כמספר הזה, מכל היבשות, דוברי עשרות שפות, חניכי תרבויות שונות בדרגות התפתחות שונות. גם כיום רק כ-80% מיודעי קרוא וכתוב בארץ קוראים וכותבים עברית. אחוז קטן קצת יותר יודע ומדבר עברית כשפה יחידה או ראשונה. הפער התרבותי מש-תור מאנאלפביתים ועד לבחירי המדע והתרבות, למן ממציאי מכשירים טכניים מורכבים ואמצאות מדעיות אחרות ועד לאלה שרכשו בארץ הרגלים ראשונים בשימוש באבזרי הציביליזציה.

הנושא של הדיון הזה הוא איפוא המצב החברתי במדינה על רקע של קליטת עליה גדולה ורבתי-אנפיה. הייתי רוצה שנקבל מושג כולל על מה שנעשה בשטח זה, ועוד יותר על מה שטעון עשייה. ניגשנו לעצב עם ולבנות מדינה בקפיצת דרך. לא פעם היה עלינו להעביר ציבורי אנשים ומשפחות לא רק במקום למקום אלא ממש מתקופה לתקופה, מתרבות לתרבות, ממשטר למשטר.

אין מעשה יחיד המגלם את קפיצת-הדרך הזאת. החוליות הרבוקות והשלובות זו בזו הן: חינוך, שיכון, פיתוח, הת-יישבות חקלאית, בריאות, הווי, שילוב חברתי ומדיני — כל אלה מכתבים את הקצב של "קפיצת הדרך" שלנו. אין אנו יכולים לצפות, כנראה, לפתרון כולל מתוך הבקעת דרך בשטח אחד בלבד. לא למעשה יחיד אנו נקראים אלא לתשובת דאגות — ופתרונות לדאגות, כמובן, — ומעשים של חידוש, בלי שיבולע לערכים קיימים ולענין עצמו מחמת הקפיצה הפתאומית. כל זה טווי, שזור וארוג למסכת אחת.

על ישוב של כ-650,000 יהודים שהיו בארץ בקום המדינה, כפי שאמרתי, נוספו עד היום כמיליון וחצי יהודים, החלק המכריע מזה עלה מארבע כנפות הארץ. כל מה שנעשה בארץ מיום קום המדינה, נעשה מכוח העליה הזאת וסביבה. אם כיום אנחנו שניים ורבע מיליון יהודים, הם העולים החדשים האלה הם שבנו את המדינה בגופם. ההתיישבות החדשה מאז קום המדינה, העירונית והכפרית גם יחד, היא התיישבות של עולים חדשים; הוא הדין להרחבת ממדיהם ואוכלוסייתם של הישובים הקיימים. גם הם נבנו על-ידי עולים חדשים.

העברת המוני יהודים ממקומותיהם לכאן לא היתה מלאכת טראנספורטציה, גם לא יכולה להיות רק מלאכת טראנספורטציה, אלא מלאכת טראנספלאנטציה, כלל הטיפול המסור בן שהבר במחייב בכל חלקי הצמח, בשורשיו ובענפיו.

בתחומי ישוב או עדה. בכמה דרכים למדו בני עילית זו את תורת המיווג ואת תורת האחריות הציבורית לזולת. יש בהם ששירתו בצ"ל ועלו לדרגות סמלים וקצינים, ויש מהם שהתקדמום חלה בנתיבי ההוראה או הפעילות המקצועית.

אפשר להעלות דמות מקובצת של איש העילית, של נציג מקומי, ששרשרו נעוצים במקום עצמו ובכל זאת אין חוג ראייתו מצטמצם בתחומי ישוב אחד. הנה, למשל, מורה — ולפניו איש חי שלא אקרא בשמו — שהגיע לכאן בנעוריו, בעל השכלה תיכונית או קצת יותר, והיה שותף ללבטי הישוב החדש מימי היותו מעברה. תוך כמה שנים של פעילות חינוך בית ספר יסודי, ואף על-יסודי, ומכאן נקרא לפעילות ציבורית. כאשר איש כזה הוא ראש מועצה, הרי הוא ממש איש המקום — בן המקום, יליד, מן הסלע ומן הזית של השדה ההוא. איש הקולט עליה שאיננו מאנשי — אתם ודאי מכירי את הביטוי הזה — „כשבאתי“, ביטוי שהשתמשו בו הורו תיקים מלפני המלחמה, כאשר היינו עולים, „כשבאתי היתה קדחת“, „כשבאתי היה כינן וביצות“, או אם תמצא לומר — היתה קדחת ולא היה כינן. איש שלבטי ראשונים שלו אחר זים ודבוקים במקום מושבו ממש, ואפילו בביצות שהיו לפני שורות שנים במקומות שהעולים החדשים אינם יודעים אפילו את תולדותיהם. איש כזה חייב היה, לא פחות מן החלוצים הראשונים, להיאבק עם השממה, אולי בשינוי אחד: פחות שממה פיסית ויותר שממה חברתית. כשהוא מייצג את ישרו בר — משנתו ערוכה על-פיו ומטענו הרעיוני ברור. גם תביעותיו ברורות ונובעות ישר מן המעיין. אין לו שום בעיות של גשר-הידברות עם הוותיקים ממנו. צמיחה טבעית כזאת של עילית מנהיגה, מתקנת מאליה את האיוון העדתי בעמדות המפתח. לגבי העולה החדש מארצות אירופה המגיע למקום, המציאות של „פרנס הקהלי“, שעלה מארצות אסיה ואפריקה, היא דבר טבעי ומובן מאליו. הוא הוותיק, הוא הקולט.

כך משתלבים עולי גולה ברשרת החלוצים שבנו את הארץ מאז היות תנועת ההיאחזות וההתיישבות הצינונית, שרשרת העליה הקולטת עליה. היא אשר תמיד אמרנו: כל עולה מביא בצקלוננו ובתרמילו תעסוקה בשביל עוד עולה או בשביל שני עולים חדשים.

גולת הכותרת של מפעל העליה החדשה היא ההתיישבות החדשה החקלאית, שהיא בעיקרה התיישבות של עולים בע" שור הזה. איננו רוצה לקפח בזה את התיישבותם של בנינו ובנותינו הצברים, בני הקיבוצים, הקבוצות והמושבים, אבל בעיקר היתה זו התיישבות המונית, התיישבות של הוד מע" לתו העם היהודי בהמוניו, כאשר הגיע לארץ לאחר השואה ועם קום המדינה.

התרומה שתרמו ותורמים לקיום המדינה, בגופם ממש, האנשים, הנשים והטף שבאו לכאן כרובם בלי הכנת הגוף וכלי הכשרת הנפש, בלי שנות חריש של תנועה מדינית מאורגת נת ושל חלוציות אידיאית מודרכת — אם כי אני יודע שהיו כמה ארצות עם ראשית תנועות חלוציות, אבל אני מדבר על מאות אלפים רבים — תרומה זו אין לה שיעור, אין ערוך לה. מכוח התמורה ההיסטורית שנתחללה בחיי עם ישראל, הם נשאו — אוניקטיבית — בתוכם, על גבם ואתם את מטען הגשמה החלוצית. הם נעשו כאן חלוצים כובשים. הם למדו לאהוב את הארץ הזאת, לחונן עפרותיה ולגונן על אדמתה. הם ממלאים את חללה השומם של המדינה בהרוב גיא. הם נכונים לכיבושים חדשים, להפרכת שממות שנותרו ושייהפכו לנן פורה בעורת מי תהום, מי המוביל, ובבוא היום — בעזרת מי ים מומתקים. הם סיגלו לעצמם במאמץ

סית, יותר לקבוצות תעסוקה מעוטות-גמול ולדרגים נמוכים בתוך הקבוצות. איננו היחידים בעולם שנתנסו בקליטה של עולים חדשים. כך היה גם בארצות הגירה אחרות, — עם כל ההבדל, כמובן, בין יהודי ששב למולדתו לבין יהודים שהיגרו בשעתם לארצות-הברית. הגורם לכך היו בעיקר פערים בהשכלה ובידע טכני ואחר, לפעמים — פערים בהשכלה פור-מלית, הבדלים בערכן הממשי של תעודות פורמליות מארצות שונות, וכתוצאה מזה גם משפטים-קדומים לא-מוצדקים גם לגבי מקצועות שביחס אליהם אין הבדל. עלינו להחזיק טובה לקבוצה של סטודנטים מצפון אפריקה דווקא, שביקשה ללמוד את הבעיה והלאחר שלמדה אותה, לא ביקשה פורקן ברגשות ובטענות של קיפוח אלא יצאה בהכרזה חמורה מאד באומרה, כי יהדות צפון אפריקה באה לארץ, כפי שהם קוראים, „ערופת ראש“, זאת אומרת שהאינטליגנציה לא באה אהה, כלומר, בלי אותם אנשים שתפסו מקום נכבד בקרב אחיהם בחוף-לארץ אבל העדיפו שלא לעלות לישראל, והם באו בלעדיהם והם עצמם צריכים היו לטפס בסולם המקצועות. ודרך אגב, אני שמח לבשר שקבוצה גדולה של סטודנטים כאלה, מבין רבים, שנשארו בצרפת, כבר עלתה לארץ בשנה זו, ורבים עוד יבואו, במאמצים של הסוכנות היהודית ובעזרת הממשלה — ועוד הוד נטויה. ודומי שאפשר כבר עכשיו למנות את המאה הראשונה, ונדמה לי שאפשר לזכות למאות סטודנטים בשנתם הראשונה, השניה או השלישית של לימודי-הם, אשר עוברים לארץ, כפי שאמרתי, הודות למאמצים שאנחנו עושים, וכל אחד מבין שהכוונה לא רק לכתיבת מכתבים והזמנות איכות.

גורמים מעכבים אחרים הם הסטיריאופים הפסיכולוגיים שנוצרו לגבי דעות, ואפילו סטיריאופים חיוביים, כלומר דעות קדומות, ואפילו חיוביות, המשבצות את האיש מראש באיזה יחס מוקדם.

המכשול הצפון בגישה סטיריאופית חיובית לאינו קביר צת עולים טעון קצת הסבר. הנה יש, למשל, יוצאי ארץ מסוימת, שהיגרו לא לישראל כי אם לאירופה, ומצליחים שם בבתי-הספר יותר מאשר אצלנו. הנה כבר מנייני מאד, אם זה אמת ונכון, אבל זו האינפורמציה שיש לי.

מנחם בגין (תנועת החירות):
צריך למנות ועדת חקירה כדי לבדוק את האמת.

גדעון בן-ישראל (מפא"י):
האם יש להבין מכך שחירות שינתה עמדתה בדבר מיווג ועדת חקירה?

ראש-הממשלה ל. אשכול:
טוב.

מתגנבת המחשבה שאנו נובעי הדבר מכן, ששם נדרש מהם — באופן טבעי, באופן אבסולטי — מאמץ, נדרשת יד מה ואמביציה, והדבר מוטל על עצמם. אין ממי לתבוע ואין ציפיה לטיפוח מלמעלה, כמו אצלנו. והדבר טבעי במידה מסוימת: יש מדינה יהודית, יש ממשלה, יש חברה, יש אמצעים מן החוק, אבל כאשר אדם נתון לעצמו, פנים אל פנים עם המציאות, וחייב להראות כל יכולתו, דומה שהוא מראה אז יותר מאשר בשיעור שאפשר להסתפק בענות ובתביעות. בכל אופן, יש לציין את הקידום בתעסוקה ואת העליה ההדרגתית ברמה הכלכלית.

כריכוזי עולים מן הצפון ועד הדרום, כבר ניכרת גם ראשית צמיחה אורגנית אמיתית של עילית מנהיגות מקומית, ששורשיה נעוצים במקום ושחוג ראייתה אינו מצטמצם רק

שיבה תי"ח, ג' טבת תשכ"ה (8 דצמבר 1964)
— הודעת הממשלה על מיזוג עדות (אשכול) —

להכניס אנשים אלה למסגרת של סדר וארגון ולתודעה של אחד חייב להקדיש לילות לשמירה וביום לעבוד. כשהובאו למקום עוד כמה משפחות, מאזור גיאוגרפי סמוך בחוף לארץ, צמחה יריבות המלווה קטטות. כשהוקמו מוסדות במ"קום קיבלה היריבות צביון "פוליטי" יותר — ויכוח על צמיחת בוועד ועל נוסחי תפילה. אבל לאט לאט ובהדרגה עמו ניצני הבנה. טעם העבודה היוצרת, טעם הבניה שהיא בנין עתיד לעצמם ולבניהם אחריהם, עשו את שלהם. אין זאת כי אספה אמה אדמה בנים אלה אל חיקה ומן האדמה החלו יונקים כוחות חדשים. החלה צמיחה חדשה וצמרת חדשה לגוע זה.

כעבור שנה, נכנסו ראובן וחבריו — אני מדבר על שם אחד, אבל הכוונה לשם כולל — לבתייהם החדישים שידעו אך בקושי להשתמש בהם. הם התחילו כעובדים שכירים של המורסד המיישב בחלקות הכפר עצמו ועדיין לא תפסו שאלה יהיו חלקותיהם שלהם; אבל למדו זריעה מהי, עישוב מהו, קיל-טור מהו, קציר ואסיף, קטיף, ביצה, ארירת תאנים וגדירת חרובים מה הם. פתאום גילו שהם מגדלים משהו והם עוסקים במשהו שאפשר להתפרנס בו, ובכבוד. אפשר להאכיל את המשפחה ואפשר גם למכור. את עקרון הערך הערוף במש"מעו האלמנטרי ביותר גילה ראובן בשלב זה באורח עצמאי תוך שנה-שנתיים ראשונות.

הוא גילה על נקלה את ההפרש בין ערך התוצרת שהוא מגדל לבין שכר העבודה שהוא מקבל. הוא גילה שהוא מנרצל, שאינו מקבל את מלוא התמורה בעד עבודתו. הוא בא בשאלות חמורות אלה אל האחראים חבל ההתיישבות הזה. הוא לא ידע שהם, אנשי חבל ההתיישבות, מהכים לגוע זה שיתעורר בו הידע ויתעוררו בו האינסטינקטים האלה; שירגיש עצמו אדון לעצמו ותובע את תמורת עבודתו. והנה קיבל ראובן לעיבוד עצמאי חלק מן החלקה המיועדת לו — 5 דונם בליווי אזהרה, שישמע היטב לעצותיהם של המדריכים. תחילה סבור היה ראובן שירבה את רכושו אם יוסיף מיס זבלים מעל למכסה, ונעש מיד ביבול רע. רק אז הבין שאין "מסדרים" אותו וכדאי להקשיב להורכה ולעצות של אלה שבאו ללוותם במפעלם. הוא מעבד כיום 30 דונם והוא כבר יודע איך לעבד, ועוד עתידה חלקתו לגדול, כשיחולקו עצי הפרי המעובדים עוד כיום כחווה על-ידי הכפר כולו. אל משקו המפואר והמצוייד בטרקטור קטן אנו מביאים אורחים מחוץ לארץ עכשיו ומתנאים בהישג. האם אוכיר לכם את לכיש, האם אוכיר לכם את הכפרים על-ידי חיפה; יוצאי כל הארצות הללו שאיננו רוצה להזכיר שמותיהם שמא אשכח מישנהו, עליהם גאותנו ואנחנו מעמידים אותם כסמל לארצות החדשות באפריקה ובאסיה, והם מתחננים לפנינו שנקים להם כפרים דומים לאלה.

התמורה דרמטית עוד יותר בבנו של ראובן, נקרא לו שמעון. הוא למד בבית-הספר בכפר, או לפני שבא לשם, שירת בצה"ל ורכש מקצוע, וראשית הבנה בפעולה משולבת, בעזרה הדדית. בן אחר של ראובן לומד בבית-הספר התיכון החקלאי. יש בכינון חשמל, דוד שמש לחימום מים, מקרר, כיריים של גז ומקלט רדיו. משקו של ראובן ומשקי חבריו הם מקור עיקרי לאספקה החקלאית שלנו של הארץ כולה. ראובן ושמעון רואים את עצמם — ובצדק — שותפים שלמים בבנין המדינה. אני מבין שמוטב היה אילו יכולתי להזמין אתכם לסיוור כדי לראות את ראובן ואת שמעון, וגם את לוי, ואת המשקים שלהם.

הופעה זו של השתלבות במבנה המשקי והחברתי, של רכישת צורתו ושל סיגול ערכיו, היא האופיינית למערכת

גדול את יצירתנו החברתית השיתופית על צורתיה, ובעיקר בדמותו של המושב, אבל תמצאו אותם, את הדור השני, את הצעירים, גם בקיבוץ.

רכישת הנכסים ויצירתם, סיגול המבנה החברתי, גרר סיגול ערכים בהרגש ושותפות. בני מושבי עולים רואים את עצמם ופועלים כבני מושבים ותיקים בכל דבר.

אזכיר כאן תופעה אחת הבאה ללמד על הכלל: הנטיה הגוברת של בני מושבי עולים, המתגייסים לצה"ל, לנהוג כחבריהם בני המושבים הוותיקים ולהתייצב ליחידות המחייבות מידה גדולה יותר של חלוציות ושל מסירות-נפש, כגון צנחנים; וכמובן התופעה השניה שישנם כבר כיום ארגוני בני המושבים הללו המהכים להקמת ישובים חדשים כאשר רק תינתן טיפת המים הנוספת לשטחי הקרקע שישנם. מכל הבחינות עומדים הם בתביעות הרמה הגבוהה הנדרשת מהם במפעלים הללו.

כשאני מדבר על התמורה שחלה בבני-אדם בישובי העורלים, גם כאן עומדות לפני דמויות חיות. הנה, בקווים כלליים במקצת, דמות אחת. נקרא אליש בשם ראובן, ראובן היה בעל-מלאכה קטן בעיריה זעירה בצפון פרס. עלה לפני שתיים-עשרה שנה בערך. בקושי ידע את מלאכתו שלו והיה כמעט אנאלפבית, לפחות בעברית. אם היו לו שורשים בדת ישראל, לא היו לו שורשים בדת ישראל. הוא עלה עם משפחה גדולה, קרובים וקרובי קרובים, מה שקוראים בלעז — "חמולה".

ראשית דרכו היתה מעברת פחונים באחד האזורים החמים ביותר בארץ. אתם זוכרים את מעברת הפחונים המכסיים פים לעין השמש בסביבות טבריה, במדרוני הרי כנרת, פחור גים מפח אולמיניום שהשגנו בדרכים שונות. שנתיים התפרנס בעבודות דחק ונשאר בצעם אקסטריטוריאלי גם בשטח וגם במובן החברתי, בארצו ובאזורה. הוא היה מובדל, הוא היה מופרש. לא הכה שורשים כאן. נותקו השורשים ונשברו המסגרות שהיה רגיל בהם במקומו. אמנם סרה אימת ראש השבט, אם לטובה ואם לרעה עדיין איננו יודעים, יבואו ודאי סוצ'יולוגים ויקבעו, יודע אני כי הם חוקרים בדבר, ובטל פחד השוטט והז'אנדרם, וזה ודאי טוב. אפשר לומר שמעשהו הישראלי הראשון היה לימוד — כל זה היה בעבר ואני מרשה לעצמי להזכיר — תורת ההתפרעות, הצעקה ושכירת השמשות מתוך מתחיות עצבים, מתוך רוגג, מתוך חוסר סיפוק.

כעבור שנתיים באה אליו פניה מתנועת המושבים להצטרף לגרעין העולה להתיישבות. לא ברור אם הבין בדיוק למה מתכוונים — הודמן לי לא אחת להיות אחד השליחים במקומות הללו כדי להסביר לאנשים מה זאת הליכה למושבים ומה הם חיי מושבים —, אבל ברור שידע שהמעברה אינה טובה. כעבור שנה כבר אנו מוצאים אותו במושב בחבל התיישבות. מושב זה, כראשיתו, אודה ולא אבוש, לא היה טוב, לא היה נוח בהרבה מן המעברה. המתיישבים שוכנו בצריפונים, בבולקונים משומשים המשמשים כיום במשקים הללו לאיסום, אבל אז היה זה פאר המעשים שעשינו. השתוללות הרצח של הפדאיון היתה בעיצומה, אבל שני דברים נשנתנו מיד — חיכו להם עם במקום מזריכים תקלאיים ותיקים והעבודה שהתחילו עסקה בה, אפילו כשהועסקו כשכירים, לבניית בתים לעצמם, היתה בשבילם כבר עבודה יוצרת. עברו חודשים עד שהבין ראובן והבינו חבריו, שאין זו מעברה חדשה ושהבית שהוא בונה מיועד לו.

תחילה, בתקופת המעבר ביקש לעצמו מפלט בדרכים לא כל-כך חיוביות. היו קשים אפילו בשיגור השמירה. היו קשים

בגני ילדים לגילאי 5 — אביא רק מספרים מועטים, לא אלאה אתכם, אבל אלה מספרים שכדאי לזכור אותם — 43% בבתי-הספר היסודיים; 20% בבתי-הספר התיכוניים של בוקר וע"ר; למעלה מ-35% בבתי-הספר המקצועיים; 39% בבתי-הספר החקלאיים; 14% בכיתות המשך של ההתיישבות העירונית; 25% בבתי-המדרש למורים ולגננות ויש לכך חשיבות גדולה; 12% במוסדות להשכלה גבוהה. לא קשה להסביר מדוע עדיין האחוז במוסדות להשכלה גבוהה הוא רק 12% ולא 32%. זהו תהליך הדרגתי, ובמרוצת השנים יגדל האחוז בבתי-הספר הגבוהים.

לא נאמר די, אבל זה הרבה, בני העולים מארצות אסיה ואפריקה הם כבר כיום כרבע ממספר הילומדים בבתי-הספר העליסודיים — יותר מן 22,000. זהו מספר מעודד, אף שאפשר כמובן למתוח עליו ביקורת משתי בחינות: רבע, זה פחות ממשקלם באוכלוסיה, ומלבד זאת חייבים אנו להגיע למצב שכל הילדים יקבלו חינוך עליסודי, ועדיין לא הגענו לכך. סיפתי פעם, לאחר ביקורי בארגנטינה ובאורוגוואי, כא"ש נכנסתי לשיחות עם אנשי הממשלה, ונודע לי מפיהם שהחינוך אצלם מגן הילדים ועד לאוניברסיטה ניתן חינם, קינאותי — אני, בן "עם הספר" — קנאת שאול. מאז ועד עתה התקדמנו בהרבה. אינני צריך לספר לכם מה הם מקור רות ההכנסה באותה ארץ. על כל נפש רועים שם באחו שלוש-עשרה פרות ועשרות כבשים. יש להם גם הרבה דברים נוספים, בעוד שאנו עדיין רבים על עינינו "מרבק".

עוד ידנו נטויה. בחמש השנים הבאות אנו שואפים להכפיל את מספר הילדים בגנים. חינוך חובה חנים יורחב לפחות בשנה נוספת. כארבעים אלף ילד יתווספו לבתי-הספר העליסודיים ובתוך זה יוכפל החינוך המקצועי, ועדיין אין זה סוף התהליך.

לכל הדברים הללו דרושה כמובן תנופה בהכשרת מורים. מותר לומר שבעבר היו לנו מורים לא-מוסמכים, צריך היה "לאפות" את המורים ולהכשירם. כדי לבנות נדבכים בשביל המורים, נחוצים סמינרים ובתי-מדרש.

על כך יש להוסיף את הפעולה התרבותית בקרב המבוגרים ובעיקר את המיבצע המקיף לביעור הבערות, שכלל עד כה רכבה של לומדים. רק 15% הם אנאלפביתים. 15% מתוך אוכלוסיה של שני מיליון ורבע — הרי זה הרבה יותר מרובה. פעולה זו מחייבת מאמצים ונמשכת זמן רב. צריך גם להביא את המבוגר לידי כך שירצה ללמוד. תצויין גם עזרתן של החיילות במיבצעים אלה. תעלוג חמיוח הוא להזכיר את עזרתן של אותן 700—800 בנות. אולי ננסה להפנות לעבודה זו את אותן בנות המשתחררות מן הצבא מטעמים דתיים. אולי הן תמצאנה דרך לפעולה כזו, שהיא בבחינת לימוד תורה, כי שם מתחילים בלימוד תורה, באותיות הקדון שות.

וכשאנו עומדים בסוגיה זו של חינוך מבוגרים, איך לא נזכיר את מעשי ההתנדבות של ציבורים גדולים שחידשו אצלנו את מסורת ה"הליכה לעם". כוונתי לארגוני הנשים השורשים. אך מלבד פעולתם של גופים מאורגנים רבים, ובפרט ארגוני נשים, היו גם מעשי ההתנדבות של יחידים. כולנו יודעים על מעשי המופת של אדם שהוא חלוץ בשטח זה, ואני מתכוון למר יעקב מימון מירושלים. חשבתי לנכון להזכיר את מפעלו בירושלים. הוא מרכז סביבו עשרות נשים וגברים היוצאים יום יום, או כמה פעמים בשבוע, למקומות הליכה אשר כה זקוקים לעזרתם. למרות היקפם המצומצם של מעשי ההתנדבות הללו, יש להחשיב אותם מאד, כי הם מתוועים דרך נכונה שיש לפתחה בכל מאמצי כוחנו.

הקליטה החברתית ומיזוג העדות; היא, ולא דיבורי המקוננים הערטילאיים הרווחים אצלנו על התפרקות מערכים כביכול והלא, רבותי, נהפוך הוא: שני שלישים מן האוכלוסיה ברובם המכריע, לא הביאו עמם ערכי חלוציות מבית אבא, הם חיו חיים אחרים, לא היה להם ממה להתפרק, והיה להם מה לרכוש. הם עמדו במבחן זה בכבוד בכורי המצרף של החברה שלנו — בהתיישבות, בבתי-הספר ובצבא.

משמעות המיזוג בהתיישבות זו, על הירכונים העדתיים שבה, איננה ביטול השוני, נטישת הערכים שהובאו מארץ המוצא, אלא עידונם ושיפורם, העלאת הרמה וסגול ערכים משותפים. הכפר בחבל לכיש מחמוג עם נהלל עלידי השחל-בתו כשוה ביצירת המדינה כולה, במשקה, בחברתה ובהווי שלה. ולא אומר שאין כאן שום הבדלים, אבל לא ביום אחד ייוולד גוי, ואפילו יהודי, חקלאי יוצר משק.

חברי הכנסה, אין צורך להיות מומחה לבעיות קליטה ומיזוג כדי לראות מיד את המקום המרכזי שנועד לחינוך בתהליך זה. ודווקא בחינוך קשה קפיצת-הדרך ביותר. אפשר להחיש את הקמת הבית, עכשיו בונים בתים טרומיים, ואף אפשר לבנות בתי-חרושת אחת ושתים, אך אי-אפשר להחיש את גידולו של הילד. להשאלה מסובכת עוד יותר מפני שספק הוא, אם היא ניתנת להיפתר בדרך אחד. אני יודע שאני אומר דבר שאולי יעצר רבים ואולי גם ירגיז, אבל מוטב שנאמר לעצמנו ונדע את האמת כולה — ספק אם בדרך אחד אפשר לעשות את המעשה הזה. הרמה הנדרשת להשכלת הבנים נרבעת גם מרמתה התרבותית והרוחנית של המשפחה. האפשרות של ילד ללמוד ולקלוט תלויה באווירה של הבנה בבית ספר טוב, — גם כאן בהכרח, בצורה זו או זו, אנחנו מוגבלים עם כל הרצון הטוב, — אם אין לילד פינה להכין את שיעוריו, אם אין הבנה ועזרה מצד ההורים, מאמצים אדירים נעשים בשטח זה ומאמצים גוברים והולכים נדרשים מאתנו ככל שעולות דרישותיה של החברה לחינוך. בזה אינני רוצה לומר שלא צריך לדאוג לבתי-ספר טובים.

מאז קום המדינה גדל מספר התלמידים כפליים כגידול האוכלוסיה; חינוך חובה חנים הוגשם במלואו במסגרת החוק; מתחיל גילאי 3—4 זקוקים לכך לומדים חנים בגן, והמספר גדל בכל שנה. בוודאי חידוש הוא שרק ישראלי הכניסה אותו מתוך הכרת, מתוך צורכי החיים שלנו. המספר גדל בכל שנה ותוך שנתיים שלוש יוקפו כל הנוקקים, אני מקווה, אינני רוצה לחייב את שר האוצר לשאת בהוצאות. התרחב החינוך העליסודי, ובעיקר המקצועי — בתעשייה, בים ובחקלאות. בהדרגה חדל שכר הלימוד להיות גורם מונע להמשך חינוכו של הילד. הדרישות בעולם וגם בארץ גוברות ועולות — הדרישות לחינוך, להשכלה ולידע טכני. בזה אינני רוצה לומר ששכר הלימוד חייב להיות גורם מונע, לא בגלל שכר הלימוד לא יגיעו נער ונערה להמשך חינוכם — זו מטרנתנו. פיי תוח החינוך על כל שלביו, מפעלי הטיפוח, בית-הספר הכולל ני המאפשר מעבר ממגמה למגמה, טיפוח מיוחד של מוכשרים, בנין החינוך המקצועי והתאמתו לצרכיו של משק מפרת, הרחבת החינוך הגבוה פי חמישה מאז קום המדינה — כל אלה משתלבים בפעולה לצמצום הפער בין השכבות החברתיות.

מפעלי הטיפוח החינוכיים שלנו — בשיטות הוראה, בארגון כיתות, בהתאמת חומר הלימוד, יום הלימודים הארוך — הם נושא להתענינות מקצועית בעולם החינוך כולו. כבר רואים אנו ברכה במאמצינו להצר את הפער העדתי: מבין בני עולים מארצות אפריקה ואסיה נמצאים כבר קרוב לשתי רבבות בגני ילדים לגילאי 3—4; הם מהווים 20%

שיבה תי"ח, ג' טבת תשכ"ה (8 דצמבר 1964)
— הודעת הממשלה על מיזוג עדות (אשכול) —

קעו בשיכון, לא הספיקו. ואני מומין אתכם לעשות חשבון אריתמטי קטן. נבנו 300,000 דירות כאלה, כשהמחיר הממוצע של כל דירה הוא 12,000 לירות, אם כי במציאות זה יותר כי ערכו של הדולר היה שונה וכן עם ערכה של הלירה. אם בכל זאת נעשה את החשבון לפי מספרים אלה, נגיע לסכום של קרוב ל-4 מיליארד לירות להקמת דירות בלבד, והרי נוסף על כך יש צורך בבית-כנסת, נחוצה מרפאה, נחוץ בית-ספר, יש צורך בשבילים וכו'. ומלבד כל אלה יש גם צורך במפעלים שבהם יוכלו התושבים למצוא פרנסתם. וכידוע, במשך הרבה שנים לא פנה להון הפרטי, אלא אנחנו הקדמנו שם את ההון הפרטי.

לא פעם עמדנו לפני ברירה מרה, אם לספק דירה לעוד משפחת עולים המכה על קודקודנו ואומרת: „קלוט ו!“, או לתת למישהו דירה גדולה יותר או שתי דירות. וכמובן נאלצנו להחליט לתת קודרטיג לעוד משפחת עולים, על חשבון הצפיפות. אמנם יש להניח שהצפיפות שלנו, אם נשווה אותה לצפיפות הקיימת ברובן המכריע של הארצות שמהן הגיעו אלינו עולים, אינה הרבה יותר איומה מאשר שם. אלא שזו איננה נחמה, כמובן. מלבד זאת, נוצרה צפיפות גם בדירות שניתנו קודם בתנאים שונים, למשל — לזוג צעיר בלי ילדים, אלא שמשפחה פלונית גדלה יותר ומשפחה אלמונית — חזרה. וכך נוצר אישיון במינוי שהיה שוויון מלכתחילה. אבל ברור שכאשר בא זוג צעיר, אי-אפשר לתת לו חצי חדר באיזה מקום, ולא היה שום מקרה כזה. זוג צעיר כזה קיבל דירה שלמה.

כך מוצאים אנו, בסופו של דבר, צפיפות גדולה יותר בקרב משפחות שעלו מארצות אסיה ואפריקה, ונעשים כעת מאמצים גדולים לתפרון הבועה עליידי הרחבת שיכונים קיימים ועליידי הנצרת התנופה במינוי משכנות העוני, כמידת יכולתו של משקנו. אני מניח גם שבמשך השנים, וביחוד כאשר יעברו ממצצוע למקצוע, ממצצוע מעוטר-גמול למקצוע בעל גמול גבוה יותר, יוכלו לחסוך ולהוסיף בעצמם עוד חדר. כך מתפתח העולם עד היום הנה גם בארצות של משטר רים שונים, שגם שם שאלת הדירה היא שאלה כאובת.

הזכרתי, בצד החינוך, את צה"ל כגורם יוקרי במיזוג עדות ומשכנות חברתיות. נציין את מהלך התקדמותם של בני עולים בצה"ל, את המאמץ הגדול המושקע בהקניית השכלת-יסוד ובהכשרה לתעסוקה, בשליחת שורשים בארץ. בולט הערך העצום של השירות הצבאי בהריסת מחיצות בין שכבות עליה ובין עדות. ערך לא מבוטל יש במחינה זו לקשירת קשר ידידותי, פשוטו כמשמעו, עם חיילים אחרים. גדולה מזו: כאן ניתנת ההזדמנות המוחשית לקידום חברתי גראה לעין עליידי עליה בדרגה. אחוז הקצינים מבין עולי ארצות אסיה ואפריקה עולה בהדרגה משנה לשנה. יש הכן כמובן קשיים, שאל נחגבר עליהם אלא עם עליית רמת ההשכלה הכללית. אבל כבר כיום מקביל אחוז מפקדי הכיתות מארצות אלה, פחות או יותר, לאחוזם באוכלוסיה. והרי סוף סוף במפקדי הכיתות מתחילה העליה, עליה של כל מי שמסוגל ושל כל מי שמראה יכולת וכישר. תינתן לו גם האפשרות ללמוד, וכך יעלה מספרם גם בדרגים הגבוהים יותר.

יש לי, כידוע לכם, קצת רתיעה מפני דברים וביטויים המראים על יחס של התנשאות מצדנו, כביכול, על עמים אחרים. תמיד נראה לי שהצניעות יאה לנו. בכל זאת, כשאני בא לסכם את ההישג ולהעלות את הבעיות בקליטת עליה ובמיזוג גלויות, איני יכול שלא להיוקק להשוואה, אני, לפי חזת, איני מכיר שום ארץ הגירה שעמדה לפני בעיית קליטה בהיקף כזה ושעשתה כל-כך הרבה להצלחתה.

כי מה היתה ההליכה לעם? ברוסיה? בחורים ובחורות יהודיים — מלבד הלא-יהודים — הצטרפו אל טובי האיגוד טליגנציה הרוסית, שתייתה להם הרגשת אשמה וחובה לגבי בערותו ודלותו של הכפר הרוסי. בני הנוער היהודיים הלכו להביא את אור ההשכלה והדעה אל איכרים נבועים, שהרעל האנטישמי העמיק וחלחל בתודעתם, ולא פעם יצאו משם בשן ועין, אבל זהו פרק אחר. אין חשש שדבר כזה יקרה לנו. כאן אפשר להביא רק דעת, השכלה, חינוך וקצת אור לאנשים אלה. האומנם ייבצר מן הנוער ומן האינטליגנציה אצלנו להיחלץ למפעל כזה בקרב עם שלהם? ולא רק במיבצע לימוד בפועל ממש המדובר, יש להעמיק גם את התודעה של שכנות טובה כפשוטה, קשירת קשר הדוק בין משפחה למשפחה, מעבר לגבולות של עדה ושל ותק בארץ. ואין הדבר הזה מוטל על שכבה אחת בלבד, כגון ילידי הארץ או הוותיקים שעלו לפני קום המדינה.

בעת קום המדינה היו בארץ יהודים 650,000. האמינו לי שלא כולם היו סולת, חלק מהם נזקק לטיפול, מישהו היה צריך להכשיר ולהדריך אותם. כיום מוגה הישוב שלנו שני מיליון ורבע. התביעות הללו אינן יכולות להיות מכוונות רק לאלה שהיו כאן לפני קום המדינה. כיום אותם שני מיליון רבע הם הנתבעים, או לפחות שני מיליון, כי אולי לאותו שני מיליון שבא לאחרונה צריך עדיין לתת מנוחה כרי שידא לעצמו. הכלל הגדול של „עליה קולטת עליה“ חל גם על ענין זה. מי שנמצא בארץ מספר שנים, יש לו חובה מוסרית כלפי שכנו הנמצא בה שנתיים בלבד. יש למצוא דפוסים ארגוניים להיחלצות בשטח זה, ולהופכה לתנופה לאומית רבת, אך מלבד הדפוסים הארגוניים דרושה לכך, בראש וראשונה, מידה גדולה של הכשרת הלבבות.

לא רק אותם 650,000 יהודים הם הנתבעים, — ואיני רוצה בשום אופן לפטור אותם מכל חובה ומעמסה נוספת — אלא אותם שני מיליון, בעוד חמש שנים, אם יודמן לי להי-גש עם אנשים אלה, אתבע מהם לדאוג לאלה שבאו. אני מק' שוד שאו נגיע לשלושה מיליון, וזהו שרשרת שלמה, שעה לא ניתקה ואסור שתיתקע, שרשרת של דאגה, טיפול, עזרה הדדית, סיוע הדדי ורוצון הדדי לקלוט איש את רעהו.

חברי הכנסת, הזכרתי קודם את הקשר הקיים בין כל שטחי הפעולה לביטול הפער החברתי. כל זה לא ייעשה בדרך אחת. עלינו להפוך את כל בית ישראל לבית-ספר אחד. יש צורך בתעסוקה, פרנסה, מקצוע ושיכון. אני רוצה לייחד את הדיבור על הקשר בין החינוך לשיכון.

שוב אציין קודם כל את הקשר המעשה עד היום. כ-300 אלף דירות בנתה הממשלה לקליטת עולים, מלבד ההשתכנות במבנים הקיימים. כשאמרתי 300 אלף דירות, הרי מספר זה אינו כולל את הדירות שבנו העולים באמצעים כספיים של הם, או שבנו בעלי הון לצורך השכרה או מכירה. גדלנו במיליון וחצי נפשות, אם לא למעלה מזה, ואם נעשה חישוב של משפחה ממוצעת בת ארבע נפשות (אם כי המשפחות המגיעות עכשיו הן קטנות קצת יותר), הרי ברור ש-300 אלף יחידות דיר איון מכסות את הצורך. הדירות שבנו במיוחד לקליטת עליה שוב אינן מספיקות במקרים רבים, לא מצד המספר ולא מצד הגודל.

נעשה מאמץ לתת למשפחות גדולות דירות גדולות יותר מאשר למשפחות קטנות. אני גם יודע על מקרים שניתנו שתי דירות למשפחה גדולה. בכל זאת נוצרה צפיפות בקרב בעלי משפחות גדולות, ופירושו של דבר שוב — בעיקר בקרב עולי ארצות אסיה ואפריקה. מספר הדירות הגדולות לא היה מספיק. עשרות המיליונים ומאות המיליונים של לירות שהוש-

ילידי אירופה ואמריקה שעלו באותו הזמן. אבל גם ילידי אירופה ואמריקה שעלו בימי המדינה זוכים להכנסה הנופלת במאתים לירות מן ההכנסה החודשית הממוצעת של ילידי ישראל. אתם רואים שה"צברים" יודעים להסתדר. אין פלא בכך. הדבר נובע מן העובדה שהם בני הארץ, יש להם קשרים, והם בעלי כושר הסתגלות; הם בכל זאת סלע מסלעי הארץ. הנח"מה היחידה היא שההבדל קיים לא רק בין הוותיקים ובני הע"ד. אלא גם בין יוצאי אמריקה והצברים הישראליים. אם נראה עובדה זו, נבין יותר את סיבות הפער גם ביחס לעולי אסיה ואפריקה. לכך צריך להעיר עוד שתי הערות. ראשית, ההישג בתחום זה, בדרך כלל, הוא לא רע: למעלה מן 615 לירות לחודש בממוצע ארצי. ושנית, ילידי אירופה ואמריקה, הנוכחים להכנסה חודשית גבוהה יותר, אינם קוצרים בזה את פרי עמלם בלבד; הם נהנים ממשען של דורות שנתנו אפש"ריות חינוך גדולות יותר לא רק להם אלא גם להוריהם ולפעמים גם להורי הוריהם. הם באו מושלמים ומצויידים בידע. אם מתכוונים אנו בריצינות לסתום פרצה זו, עלינו לדעת שזוהי, לכל הפחות, משימה של דור שלם. ואם לא תרגזו עלי, אומר: אולי אתם יותר מכן, וזאת אם נתחיל מהו דור. פעם האמנתי שהשאלה היא שאלה של עשר—חמש־עשרה שנים. ילד הבא מן הגולה בגיל 4, נכנס בארץ לגן הילדים, לומד בבית־ספר ועובר את כור ההיתוך של הצבא, מוכשר לכל דבר, לצערי, איננו יכול לומר שהשאלה היא שאלה של עשר—חמש־עשרה שנים. עובדה היא שעברו שבע־עשרה שנה מאז קום המדינה, ועדיין איננו רואים הישגים גדולים בתחום זה.

למצב הכלכלי יש כמובן השלכה מיידית על המעמד החברתי. שוב, אין אנו דלים בחופעות מעודדות. אחוז הנישואים בין בני עדות שונות — וזו יכולה להיות אינו אינדיקציה, — נמצא בעליה מתמדת. הוא עלה מפחות מ-10% ב-1952 עד לקרוב ל-15% כעבור עשר שנים. יאמרו שזו עליה איטית, אבל כל עליה להר גבוהה היא עליה איטית. בשנתון הסטטיסטי האחרון אנו מוצאים כי גידול כזה חל גם במקרים שהבעל בא ממשפחה של יוצאי אירופה וגם במקרים שהבעל בא ממשפחה של יוצאי אסיה ואפריקה. עדיין מרובים יותר, בין הווגות הבין־עדתיים, המקרים שהבעל הוא ממשפחה של יוצאי אירופה; אולם גם המקרה ההפוך אינו נדיר והגיע עד לקרוב ל-6% עד מלפני שנתיים. המספרים הללו מעידים על התקדמות, אבל עדיין אין היא מספיקה. הדבר תלוי בכל אחד מאתנו, בנו, בנינו ובנותינו. הוא תלוי לא רק ב-650 אלף היהודים שישבו בארץ לפני קום המדינה, אלא בכל 2 מיליון היהודים תושבי המדינה.

כל אחד מאתנו יכול לומר, מנסיונו האישי, כי במידה שנעלם הפער החברתי, מאבד בהדרגה ההבדל העדתי את מש"מעותו. אם אין אנו מתעניינים בשאלה במיוחד, קשה לנו לפע"מים לומר מה מוצאו העדתי של פלוני או אלמוני מחברינו לעבודה או מבני חוגנו החברתי.

אנו מצויים איפוא לעשות לפתרון הבעיה החברתית בקנה־מידה נרחב, להתמיד לעשות מעשים המצמצמים את הפער בין השכבות ולהימנע ממעשים המנציחים אותו. אל נשלה את עצמנו כי יש למישהו פתרון מידיי ושלם. ואם גם לא עלינו המלאכה לגמור — לא עלינו ולא בידינו — הרי אין אנו בני־חורין ליבטל ממנה; אין אנו רשאים לחדול ממטכת רצופה של מעשים, כי בה חזות הכל.

הדברים, כפי שאמרתי, אחווים ושלובים בעיות הכל־ליות של פיתוח המשק, ככל שנרבה בפיתוח יצרני ובתיעוש, נפתח גתבותו ושבילים חדשים לעליה חברתית. אין להצטמר

ענין ההיקף טעון קצת הסבר. זה איננו ענין של מספר רים בלבד; גם במספרים ההיקף אצלנו יחיד במינו, ביחס לגודל האוכלוסייה הוותיקה וביחס למשך הזמן. והרי היו שנים של 100 אלף ו-200 אלף עולים בשנה. אבל על זאת יש להר"סיף את יסוד הגיוון והשוני בארצות מוצאם של העולים שק"לטנו. דבר זה חייב אותנו לאמץ קליטה תומרית ותרבותית בקנה־מידה גדול, תוך התמודדות עם בעיות שאין להן אח"רע בעולם כולו.

עם כל הצניעות והחשש שיימצאו חברים שאולי אגרה אותם בכך להשיג על דברי, אני אומר שהתמונה הכללית היא, איפוא, תמונה מעודדת למדי. הושגה רמה של התקד"מות, של הצרת הפער, של מיזוג. אין זאת אומרת שניתן לנו כל מבוקשנו. יתר על כן: הבלי ראשית ידרו, כידוע, לעולם כרוכים בצרות הנובעות דווקא מהתקדמות מסוימת. כך, למשל, אם נזכיר את המיזוג בצה"ל, שעליו דיברנו זה עתה, עומדים אנו לפני בעיית הקליטה החברתית של משו"ד ררי צה"ל. לא נעלמה ממני הבעיה הזאת. כל זמן שהבחור או העזרה נמצאים בצה"ל, הם רואים עצמם כחיליים בין חיי"לים, כשויים בין שוויים. כאשר הם עוזבים את הלידות והוד"רים הביתה, נעשית בעיית היקלטות חמורה יותר, ולעתים אף מעוררת מרידות. אני מזכיר את הדוגמה הזאת במיוחד, ואינני אומר שאין אנו עושים בזה דבר. יחד עם זה לא אתפאר שכביכול יודעים אנו לפתור את הכל. אבל אנו חיים עכשיו במדינה ובתקופה בה אין מחסור בעבודה, אלא להי"פך — חסרות ידיים עובדות, ועל כן מותר לקוות, דומני, שגם הבעיה הזאת תמצא לאט לאט את פתרונה.

הזכרתי קודם את צמיחתה של עילית מנהיגה. על כולנו, על כל הרשויות, הגופים, ההסתדרויות והמפלגות, לעשות בשטח זה מאמצי עידוד בלתי־פוסקים. ואין הכוונה כאן לה"ליכה בדרך הקלה, לטיפוח עסקנות שסימן היכרה הוא עדתי. אולי זהו הדבר הקל ביותר. שאם כך המצב, צריך פשוט לקבוע שיהיה מספר כזה של יוצאי אירופה, מספר כזה של יוצאי תימן, ומספר כזה של יוצאי מצרים, יוצאי תורכיסטן וכו'. דרך זו, בקלותה המדומה, עלולה להוליך אותנו לפתור"נות דמגוגיים, המחכים במלל קיצוני, או בסיסמות קיפות עדתיות, על העדר פתרון אמיתי. הדרך הנכונה היא שילוב מאמציה של הציבוריות הוותיקה בהתעצמות החברתית של ציבורי העולים מבפנים. ההשפעה בחינוך והצמחתה מבפנים צריכות לינוק זו מזו ולהפרות זו את זו. שוב יש להביא כאן בחשבון צמיחת בעיות דווקא מתוך ראשית הפתרון.

ועוד דבר: הבעיה העדתית קיימת ולא מפני שיש מש"פטים קדומים והרגשות קיפוח מוצדקות ולא מוצדקות. הבע"יה קיימת מפני סכנה חמורה אחת שאסור לנו להסיח ממנה את הדעת אף לרגע: הנימוק, במקום אחר, של הבדלי מוצא עדתיים, מזה, ושל הבדלי מצב חברתי וכלכלי, מזה, אילו היו כל תושבי המדינה, כל 2.5 מיליון התושבים, יוצאי תימן, והיו ביניהם בעלי מקצוע טובים יותר וטובים פחות, מהם המשתכרים יותר, ומהם המשתכרים פחות — היו מתגלעים סכסוכים רגילים, שאולי אפשר היה לקרוא להם סכסוכים מעמדיים. אבל העם היושב בארץ אינו מורכב מעדה אחת. אלא הוא התקבץ ונאסף משבעים אומה ולשון.

הזכרתי תופעות כאלה בתחום השיכון ובמידה מסוימת גם בתחום החינוך. אבל מפני דרישותיה של חברה תעשייתית מודרנית משתקפת, כמובן, ההשכלה גם ברמה שאליה מגי"עים אתה־כך התלמידים בשוק העבודה. כך מוצאים אנו שה"הכנסה החודשית הממוצעת של ילידי אסיה ואפריקה של אחרי ק"ם המדינה נמוכה במאה לירות ומעלה מהכנסתם של

מבחינה זו חשוב ביותר טיפוח התודעה העצמית, תודעת המורשה המיוחדת לכל עדה, בתוך התודעה הכללית של עם ישראל. חשובה החדרת ידיעת תולדות ישראל לשכבות רח"ב, על תולדותיה של כל עדה ועדה, ותרומתה ליצירת התרבות הלאומית שלנו בתקופות שונות. לא רגשי נחיתות ולא רגשי התנשאות, אלא בן העם המכיר בערכו ובערך שבטו או עדתו כדבר המובן מאליה וכחלק מן הכלל הגדול.

ועל כל אלה שוב לא אלאה מלהזכיר את קירוב הלבבות, או חובת קירוב הלבבות, את חובת השכונות הטובה, את מצוות ההיכרות ההדדית, — את ההלכה לעם.

בהעלאת הרמה החינוכית, התבררית והכלכלית, בקירוב הלבבות, במגע התרבותי, בייצוג מדיני הנובע מהבשלת כוחות פנימיים והמשולב בצמיחה ארגונית טבעית — בכל אלה, חברי הכנסת, נהיה לעם אחד.

דיון

הן מצב זה צריך בהדרגה להיעלם. משום כך הריני מציע לקבל את הצעתי פה אחד, כדי שלא תיווצר אי-הבנה בעולם היהודי, הצעתו של זאב ז'בוטינסקי נתקבלה עלידי הקונגרס הציוני ה-16 פה אחד.

בדברים אלה, שהיה לי הכבוד להוציא מספר פרוטוקולים ישן על דפיו הצהרה, יש מעל לכל מתן כבוד לשבט ישראל, מהולל באמונתו, מהודר באצילותו ומפואר בתרומתו לעיצוב דמות האומה, רוחה ותרבותה. לכן על כולנו לומר: יבוש וייכלם כל מי שמגלה בלב, בדיבור או בכתב, מידה כלשהי של התנשאות בגלל מוצא אירופי, כלפי אחינו בני עמנו, שאבותיהם גורשו מספרד והם ובניהם נתפרו גם בחלקי אירופה, אבל בעיקר באפריקה ובחלקם באסיה, או לגבי אחינו שאחרי החורבן נדדו הרחק מזרחה.

אין זאת הפעם הראשונה שיש תופעת התנשאות בישראל כלפי יהודי מזרח, אלא שהמושג פושט צורה ולבוש צורה. היו ימים בהם היה קיים המושג-בלעז של יהודי מזרחי, "אוסט יודעי". מי שזוכר את הימים ההם, עת כתב אחד-העם, כי היהודים במערב חיים בעבודת מתוך חירות, בעוד היהודים במזרח חיו, על-פי נסיונו, בחירות מתוך עבדות, — יודע, כי היו ימים כאשר המושג הזה היה פשוטו כמשמעו, בפי אלה שהשתמשו בו, שלילי.

מעל לכל צריך בכל התקופות לעקור כל רגש של התנשאות וכל דיבור וכל כתב של התנשאות שאין לה כל הצדקה. כפי שנוכחנו לדעת ננסיונו בימים ההם, גם באירופה, בין ה"אוסט-יודעי", בין היהודים המזרחיים, היו אנשי אינטליגנציה, נבונים, בונים, חזוים. הוא הדין כיום ביחס ליהודי המזרח.

אין זה מספיק, לפי אמונתי, לבטל להלכה התנשאות שבוודאי ביטולה יביא גם לידי ביטול נחיתות וכן להיפך. יש גם לעשות למען המטרה הזאת. בעקבות הדברים של זאב ז'בוטינסקי מלפני שלושים וחמש שנה, על כולנו לדאוג לייצוג גובר והולך בכל מוסדות המדינה — ואני אומר במלוא הכנות: בכל המפלגות ללא יוצא מן הכלל, של יהודים שעדיין נושאים את השם ספרדים, כפי שהיו אחרים עדיין נושאים את השם אשכנזים — ועל שני המונחים האלה אומר משהו בהמשך דברי. שוב אין זה ענין פרופורציוני; אבל זה ודאי ענין דיספרופורציה. יש לעשות מאמץ כלל-לאומי, ללא הבדל סיעה ומפלגה, כדי להביא באופן הדרגתי לידי ביטול הדיספרופורציה, ומה גם שהיום אין זאת בעיה של שליש האוכלוסיה אלא של המחתה.

יש לפרוץ את המעגל המניח התקדמות כיום בעיקר בשינויים, ובמידה מסוימת בחיים הציבוריים, המפלגתיים והמדיניים. מערכת חינוך מקיפה וגמישה, בלי לוותר על רמה, תוך יצירת תנאים חברתיים וכלכליים המאפשרים ניצול מלא של החינוך, ותוך קישור דינאמי של החינוך לסיכויי התעסוקה במשק מתפתח, — אלה הם, מבחינה זו, ציוויים עלינו. החינוך ופיתוח המשק משלימים זה את זה; לתעשייה החדשה דרושים עובדים בעלי ידע; לעובדים בעלי ידע דרוש תשתית קליטה בתעשיות חדשות.

אל כל המעשים הללו צריך להילוות כאמור מעשה רב של הכשרת הלבבות. את הווייתנו התרבותית המשותפת עלינו לבנות גם מתוך קשר אל הרובד הקדום המשותף לכולנו וגם מתוך יניקה ממיטב המורשה של כל שבטי ישראל בייחודם ובאחדותם גם יחד.

הי"ר י. ברזילי:

אנו עובדים לדיון על הודעת ראש הממשלה. הדיון יהיה סיעתי. ועדת הכנסת החליטה להקצות לדיון זה שש שעות.

רשות הדיבור לחבר-הכנסת בגין.

מנחם בגין (תנועת החירות):

אדוני היושבים, ראש, כנסת נכבדה. טוב הדבר, כי על-פי רצונה האחד של הכנסת יכולים אנחנו להשתחרר היום, לפחות למספר שעות, מן ה"צ'אד" — אודה ולא אבוש כי ביקשתי, אך לא מצאתי, מלה עברית מתאימה למלה הלועזית אשר משמעותה אדם מרעיל, מבלבלים, מטמטמים, של פרוש הביש, — ולהתפנות לבעיה לאומית, היסטורית ומוסרית גדולה, אשר בפתרונה תלוי במידה רבה עתיד האומה.

לא בפעם הראשונה דנים בישראל בחזיון המופלא, שאין כמותו בתולדות העמים, של שיבת ציון, של קירוב פזורים, של קיבוץ נפוצותינו — ובתהליך ההגשמה של חזון נבואי זה — מארבע כנפות הארץ אל הארץ שניתנה לאבותינו, לאזרחים ולזרועות, לנו ולבנינו אחרינו, בכרית בין הבתרים, ולנו היא כולה מימי קדם ולעדי עז, על המכאובים ועל היסורים והקשיים הקשורים בכך.

ביום 10 באוגוסט 1929, בקונגרס ה-16 להסתדרות הציונית, הציג הציר מארץ ישראל, זאב ז'בוטינסקי, את הצעת ההחלטה הבאה: "בבחינתם של מתיישבים חדשים יש לדאוג לחלוקה צודקת של אפשרויות ההתיישבות של אנשים בכל הכשרה מתאימה מתוך שיתופם הראוי של יהודים ספרדים, תימנים ויהודי מזרח אחרים". הפסיקו היושבים, מוצקין, בוז השאלה: "כלום ארוני רוצה להנהיג את עקרון הפרופורציה?" השיב ז'בוטינסקי: "יש הבדל גדול בין פרופורציה, שאותה, כמובן, לא אפשר ההתיישבות של דיספרופורציה שוקונגרס כולו בוודאי יתנגד לה. לדאבוננו קיימת עתה בארץ ישראל דיספרופורציה מסוימת ביחס לקהילות הספרדיות. יהודי המזרח הם כיום שליש האוכלוסיה והם גורם שקט ואוהב עבודה. אולם כאשר אנו מתבוננים בשטח ההתיישבות, הינו קובעים עובדה החייבת לעורר תשומת-לב. האוכלוסיה במושבים אשר הוקמו על-ידי הציונים, מספרם מגיע על-פי התזכיר שקיבלתי ל-10,000 נפש בקירוב. אך ביניהם אין אלא 78 ספרדים, הלא הם תושבי כפר-ברוך, גם כאשר מתבוננים בהוצאותיה של מחלקת ההתיישבות, מוצאים אנו כי סכום קטן מאד מוקצב למען הספרדים. בוחרי ביקשנו לומר לקונגרס שאין הם רואים במצב הקיים פרי כוונה, אלא הונחה. אך

והכשירים וכל המצטיינים הם במפלגת השליש. כאשר היא קובעת שהרשויות צריכות להיות מורכבות על-פי הכרטיס, יש בוודאי גם מבחנים אחרים. אחד מהם הוא כמובן הוותק. לא צריך לזלזל במבחן זה. אבל שוב כתוצאה מהתפתחות היסטורית אותו ותק גורם לכך, באופן אובייקטיבי ולא בכ" וזנת זדון, שיש אפליה עליה מלינים רבים, וקודם כל — במסודות הממלכתיים. אני טענתי שכולנו חייבים להקריש תשומת-לב לבעיה זו. אבל מעל לכל, מפלגת השלטון שבידי עסקניה אמצעי הביצוע הממלכתיים — היא חייבת לתת דעתה על כך.

עתה אעלה לפני הבית את השאלה אם נגזר עלינו לחלק את עמנו, אומר בפשטות, לספרדים ולאשכנזים. אדוני היר שב-ראש, זו אינה חלוקה היסטורית של עמנו. היו ימים כאי שר התחלק עמנו לשנים-עשר שבטים. עשרה מהם נעלמו ואי גם היו ימים כאשר היתה חלוקה לישראל וליהודה. היו ימים כאשר היתה חלוקה לפרושים וצדוקים ועוד. קמו ימים כאשר היתה חלוקה לחסידים ולמתנגדים, וגם המתנגדים היו חסידים מובהקים לדרך חיים מיוחדת. החלוקה הזאת שהש- תרשה אצלנו, גם בדיבור, גם בכתב, ואף בחוק, איננה החל- קה ההיסטורית של עמנו. גם היא תוצאה של גלות. האם נגזר עלינו לשאת אותה ובה גם במדינתנו ובמולדתנו ?

חייב אני לומר שאם משהו יקראני "אשכנזי", ארגיש עלבון עמוק בלבי מסיבה אחת: זו, במלה אחרת, התקשרות עם הגרמנים. ויכול משהו להאשימיני, כאורת נפשו, בגזע- נות. — ייבוש וייכלם גם מי שמשמיע, אחרי מה שקרה, טענה זו כלפי היהודים. אך אני חוזר ואומר: אינני רוצה להיקרא "גרמני".

הפרדוקס בתולדותינו בימים אלה הוא בזה שאנו מחל- קים את עמנו מעיקר לשני חלקים על-פי מוצא משתי אר- צות אשר עשו לנו בתקופה מסוימת את העוול הגדול ביותר. מדוע אנו צריכים להוסיף ולשאת את המעמסה הזאת? אני חושב שעלינו לעשות את הנסיון ואת המאמץ להשתחרר ממ- גה. אולי זוהי שגרת מחשבה, אולי זוהי גם שגרה של העב- רה מזדור אל דור, אולי זוהי שגרת דיבור. אבל פעם צריך עם, המחודש את ימיו במולדתו, לעשות נסיון להשתחרר מכל השגרות האלה.

יש הבדלים בנוסח התפילות — נוסח אשכנזי ונוסח ספ- רד. הבדלים אלה לא כל-כך רבים הם. במחזור של ימים נוראים נוסח ספרד קראתי את תפילת "כל נדרי" ובו מצאתי את הפסוק הבא: "מיום הכיפורים שעבר עד יום הכיפורים הזה", ואילו בנוסח אשר ממנו התפללתי כאשר הייתי ילד, היה כתוב: "מיום הכיפורים הזה ועד יום הכיפורים הבא עלינו לטובה".

מנחם כהן (מפא"י):
גם זה וגם זה.

מנחם בגין (תנועת החירות):

יש גירסה שלישית: "מיום הכיפורים שעבר עד יום הכיפורים הזה ומיום הכיפורים הזה עד יום הכיפורים הבא עלינו לטובה".

ברוך עוזיאל (המפלגה הליברלית):
זהו הנוסח הספרדי.

מנחם בגין (תנועת החירות):

בענין זה אני מוכרת למסור לך עליונות, אבל אני חושב שעיני לא הטעונו, ראיתי מחזור הקרוי ספרדי וממנו הוצאתי את הנוסח שקראתי.

אופיינית העובדה: אחינו בני עדות המזרח דחו מאז קום המדינה את החלוקה העדתית כפי שהתנסונו, חוץ מן הבחירות לכנסת הראשונה, בכל שאר המבחנים הציבוריים. זאת תופעה בריאה מאד. ידוע לנו שהיו נסיונות תחת דגל ההפרדה והפירוד העדתיים להקים מחנות. נסיונות אלה נופצו אל סלע ההתנגדות הבריאה של הרוב המכריע של עמנו.

דווקא משום כך, לא מתוך הכרת תודה, אלא מתוך הכרת העובדה, על כולנו, ללא יוצא מן הכלל, לדאוג לביטול הדיספרופורציה וליוצוג גובר והולך של כל בני ישראל, ללא הבדל עדה ומוצא, במסודות הממלכתיים והאחרים.

ודאי שהדרך העיקרית לביטול אותה דיספרופורציה היא מתן השכלה. גם משכיל אינו צריך להתנשא. ראיתי את נוסח התפילה שנקראה בקונגרס האמריקני. בלעז נקראה, אבל כדאי להזכירה וגם לתרגמה. האיש אשר נשא את התחינה אמר: And save us from the pride of knowledge, וב- תרגום: והצילנו מן הגאווה של ידע או של למדנות.

אדם משכיל, דווקא בגלל השכלתו, חייב להיות עניו ולא להתנשא מעל מי שלא רכש השכלה, אולי מסיבות אובייקטי- ביות. אבל בוודאי, ביחוד בימינו, אותו השוויון שעליו דיבר מורנו ורבנו — "פאן-באזיליאה" — שוויון של אנשים שהם בבחינת בני מלכים, כלומר, לא על-ידי שוויונות של הורדה, אלא על-ידי עליה והעלאה — אותו שוויון החייב להיות מש- את-נפשנו יושג מעל לכל על-ידי מתן השכלה.

משום כך כל המאמצים וגם ההוצאות חייבים להיות מוק- דשים לפני הכל לביטול אותו ההפרש, שהוא עדיין כמעט תהומי מבחינת חינוך והשכלה, בין יוצאי ארצות שונות.

האם יש על רקע העובדות האובייקטיביות האלה הפליה שקוראים לה "ערותית" במדינה? — אף על כך אדבר במלוא גילוי-הלב. בשום פנים ואופן אנו, יריביה ההיסטוריים של מפא"י, לא נסכים להאשמה שהיא ככוונה גורסת או מנהיגה אפליה על רקע זה. לא. אבל סבור אני שכתוצאה מתופעה אחרת לגמרי קיימת מעין אפליה אובייקטיבית, ואשתדל להר- כיה תיזה זו. יש במדינתנו מוסד ששמו כרטיס מפלגתי, שבשום פנים אין להתעלם מקיומו. מפלגת השלטון עד היום אינה מיוצגת אלא על-ידי שליש המצביעים. שני שלישים הצביעו נגד תכניתה. אבל השליש השתלט על רשויות המדי- נה ועל שירותיה במידה הרבה יותר גדולה מאשר כל מפלגה במדינה כלשהי שהגיעה לרוב מוחלט בה. אחת ההוכ- חות: השירות הדיפלומטי שלנו. אולי אחד, לכל היותר שניים, מבין הצירים והשגרירים הם לא מחברי מפלגת הש- ליש, ותמיד אנו שואלים את עצמנו באיזה בית-ספר של דיפ- לומטיה למדו חברי מפא"י.

יצחק קורן (מפא"י):

אבל במפלגת השליש הכל בסדר, לדעתך ?

מנחם בגין (תנועת החירות):

אני מודה, מר קורן, שלא הבינותי את שאלתך.

היו"ר י. ברזילי:

הכוונה אינה לחזור על הדברים. מה שלא הובן — לא הובן.

מנחם בגין (תנועת החירות):

אבל אני מוכן לקבל על עצמי את האשמה. אני מניח שא- ני קצת קשה-הבנה, ובהודמנות תסביר לי מה שאלת ואו אהיה מוכן להשיב.

כך בכל שאר השירותים. זה גורם גם לפגיעה באינטרס הממלכתי, כי הרי איש לא יעלה על הדעת שכל המוכשרים